

הספד על מאיר זיסלין (ב' בסיון תשס"ג)

מאת אהרן ממן

לפני עשרים וחמש שנה ראיתי בפעם הראשונה את שמו של מאיר זיסלין באנציקלופדיה יודאיקה, בהקשר של חקר החיבור הקדום של המדקדק אבו אלפרג' הרון שחי ופעל בירושלים לפני אלף שנה. באותם הימים, זיסלין היה מעבר להרי החושך של ברית המועצות של העידן הסובייטי, ולא היה שום סיכוי לראות אותו או להתקשר אתו.

וכך במשך כשני עשורים יכולנו לדעת על דר' מאיר זיסלין רק את שמו ואת מפעלו, לפי המעט שאפשרו לו השלטונות בברית-המועצות לפרסם בכתבי העת הסובייטיים. אבל לא יכולנו לצייר לעצמנו לא את דמות מראהו, לא את צילי קולו, לא את אישיותו ולא את התנאים שבהם הוא פעל במכון ללימודי המזרח ובספרייה על שם סאלטיקובסצ'דרין בלנינגראד, היום סנט-פטרסבורג.

מצד אחד, קינאנו בו על שהוא יכול לראות מה שהיה חסום בפני חוקרי מדעי היהדות במשך כשלושה דורות. מצד שני נכמר ליבנו עליו שהוא חי בתנאי המשטר הסובייטי הנוקשה והאכזר. במשך שנים נהגנו לומר שכתב-יד זה או זה נתון בשבי בלנינגראד, ובמובן מסוים גם דר' זיסלין עצמו היה בשבי, אולי בכלוב של זהב, אבל בשבי. חוקרים אחדים ניסו להגיע בדרכים לא-דרכים לתקשורת עם דר' זיסלין אך לרוב בלא בהצלחה. ביני לביני הייתי אומר באותם הימים שהסיכוי לראות את מאיר זיסלין הוא בערך כמו הסיכוי לראות את אבו אלפרג' בעצמו.

והנה ברוך משנה עתים ומחליף את הזמנים, לפני שנים עשרה שנה נהפך הגוש הסובייטי על פניו, וכעבור שנה זכינו לפדיון שבויים. דר' זיסלין עלה ארצה וזכינו לראות אותו בדמות בשר ודם ולא רק בדמות העלומה והעמומה של חוקר נסתר.

דרכו של דר' זיסלין בברית המועצות לשעבר מעוררת הערצה. בצעירותו הוא סבל בצורה קשה ממוראות מלחמת העולם השנייה. בעודו לוחם בחזית קורלנדיה בלטביה המערבית הגיעה לאוזנו השמועה הרעה שכל קרוביו בלטביה נספו בשואה. מאותו רגע הוא התפלל כל יום במהלך המלחמה את תפילת "אל מלא רחמים".

בתום הקרבות הוא התפעם מאוד מהצלחותיהם של הסובייטים במלחמה וייחס את כל הישגיהם לשיטה הקומוניסטית, וכדרך הצעירים בימים ההם התפעל מהמשטר, אבל לא ארכו הימים והוא התפקח גם מהקומוניזם. ומשם ואילך הוא חיפש דרך למצוא טעם לחייו, להבין את יהדותו ולהגשים אותה. חיפוש דרך זה הביא אותו לזנוח משרה נכבדה בהוראת ההיסטוריה הכללית ולהגיע אל לימוד מדעי היהדות ובסופו של דבר אל המכון למדעי המזרח ואל חקר כתבי היד העבריים בספריית לנינגראד.

מאיר זיסלין הקדיש את חייו לחקר כתבי היד העבריים כי זו נראתה לו הדרך היחידה לממש את יהדותו, והוא בחר את החיבורים העוסקים בלשון העברית כדרך למימוש לאומיותו. הידע שלו בעברית בא לו מהחינוך שקיבל בבית הספר היסודי העברי וזה סייע לו משהלך ללמוד אחר כך אצל פרופ' גרנדה.

זיסלין חי ופעל בסביבה עוינת ואנטישמית ועם זה הוא הצליח לשמור על זהותו ועל גאוותו היהודית. אפילו יריביו בלנינגראד סיפרו שכשהיה מתעורר ויכוח על ישראל והיהודים, היה דר' זיסלין מחרף נפשו ונושא נאומים נלהבים בזכות הציונות ובזכות קיומה של מדינת ישראל.

זיסלין חי בגופו במזרח אבל בליבו הוא היה במערב, בירושלים. מאז שהחל את דרכו בתחום מדעי היהדות היה דר' זיסלין מלא הערצה לחוג ירושלים וגם בתקופה האפלה שלפני הגלסנוסט עשה מאמצים מרובים להשיג את הפרסומים של החוקרים מישראל, ללמוד אותם, לשקעם במחקריו, ולהוציא מתחת ידו מלאכה מתוקנת. דר' זיסלין היה מהיחידים בסביבתו שידע להוקיר את מחקר מדעי היהדות בישראל ושתפס בצורה עמוקה את מה שהוא היה מכנה "חכמי ירושלים".

מאיר זיסלין שהה בסביבה מבודדת מכל פעילות רוחנית בתחום מדעי היהדות ופעל בתנאים חברתיים-פוליטיים שבלשון המעטה אפשר לומר שלא היה בהם לעודד את היצירה האקדמית בתחום זה, ולא הייתה לו כל אפשרות לדון עם קהיליית החוקרים בתחום המחשבה הדקדוקית העברית על החומר שהיה ברשותו, ואף על פי כן אי אפשר שלא להתפעל מהשגיו.

לפני אחת עשרה שנה נסגר המעגל ומי שהיה איש לנינגראד חזר להיות איש ירושלים.

ד"ר זיסלין הקדיש את חייו לחקר חיבורי הדקדוק והמחשבה הדקדוקית של הקראים, שנתגבשו במאות העשירית והאחת-עשרה, ונעלמו מעיני

המדקדקים העבריים וירדו לטמיון, כנראה, כבר בעיצומה של המאה השתים עשרה. רק משהחלו חוקרי חכמת ישראל באמצע המאה התשע עשרה לתת את הדעת על תולדות הקראים וספרותם, חזרו חיבורים אלה למרכז ההתעניינות. אבל גם מי שנגע בחומרים אלו עסקו בעיקרו של דבר רק בחומר מילונאי, אבל מחיבורי הדקדוק של הקראים לא הגיעו אלינו אלא ידיעות ראשוניות ומקוטעות, ורק קטעים ספורים וספורדיים נתפרסמו מחיבוריו של אבו אלפרג' הרון. מחקר שיטתי לחשיפת המחשבה הדקדוקית הקראית מיסודו של אבו אלפרג' לא החל אלא עם מפעלו של מאיר זיסלין, שלמד חיבורים אלה ופרסם קטעים מקיפים יותר. סמוך לפני עלייתו של זיסלין ארצה, יצאה לאור מהדורתו לחיבור 'מאור עין' המשליכה אור על פרק אחד במחשבת הקראים בדקדוק.

זיסלין השכיל לברור מתוך שפע כתבי היד שעמדו לרשותו בספריית סצ'דריין-סלטיקוב בסנט-פטרסבורג את החיבור שיש בו מידת החידוש הגדולה ביותר לתיאור תולדות המחשבה הדקדוקית העברית. הוא יכול היה להתפתות לעסוק בתיקון הנוסח של חיבורים שנתפרסמו מכבר על סמך קטעי גניזה מן המערב בלבד, להשלים קטעי חיבורים ידועים, אבל הוא הצליח לאתר טקסט שיהא גם קצר יחסית וגם שיציג באחת את מה שלא הכרנו משום תורת לשון שנתפרסמה עד אז.

אחר כך התחיל דר' זיסלין לאסוף את שרידי 'כתאב אלמשתמל' מגניזת כתבי היד והביא אתו מיקרופילמים של החומר. במשך השנים עמל על העתקת החומר והספיק להעמיד את השלד של כמה חלקים מן החיבור. אני מקווה שבעתיד נוכל לפרסם חומרים אלו וזיסלין יזכה בקרדיטציה מלאה על חלקו במפעל גדול זה.

זיסלין היה איש יקר, נעים ותרבותי מאין כמוהו, חקרן ושקדן ולמדן בלא ליאות. הוא עבד יום יום ומעולם לא הרשה לעצמו לצאת לגימלאות. כשעלה לארץ, הוא זכה לחיבוק של קהיליית החוקרים והוא היה אסיר תודה על כל מה שאירע לו מאז עלייתו לארץ.

זיסלין היה איש משפחה מסור. מסור לאשתו, מסור לילדיו ומסור לנכדיו. הוא יחסר מאוד למשפחתו ויחסר גם לעולם האקדמי. אבל שמו יישאר לדורות בהיכל השן של המחקר האקדמי בחכמת הלשון העברית בימי הביניים.

יהי זכרו ברוך.